

Jan Krajczyński

"Iustitia et iudicium". Studi di diritto matrimoniale e processuale canonico in onore di Antoni Stankiewicz", a cura di J. Kowal e J. Llobell, Città del Vaticano 2010, vol. I-IV : [recenzja]

Ius Matrimoniale 16 (22), 249-256

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**„IUSTITIA ET IUDICIUM”. STUDI DI DIRITTO MATRIMONIALE
E PROCESSUALE CANONICO IN ONORE DI ANTONI STANKIEWICZ,
A CURA DI J. KOWAL E J. LLOBELL, LIBRERIA EDITRICE
VATICANA, CITTÀ DEL VATICANO 2010, VOL. 1-IV, S. 2434.**

Jak słusznie zauważył Pius XII, w słowie skierowanym do Roty Rzymskiej w 1942 r., „świat potrzebuje prawdy, która jest sprawiedliwością i tej sprawiedliwości, która jest prawdą” [zob. AAS 34 (1942) s. 342]. Nie ma wątpliwości, że sprawiedliwość czysto ludzka, realizowana w ramach wymiaru sprawiedliwości kanonicznej, także tej w zakresie spraw o nieważność małżeństwa, o ile jest wprowadzana w czyn zgodnie z porządkiem kanonicznym, w istotny sposób powiększa tak wspomniany blask prawdy, któremu służy ten porządek prawny, jak i splendor samej sprawiedliwości. Jest też zrozumiałe, że pełne urzeczywistnianie uznanych praw i obowiązków oraz zabezpieczanie dóbr chronionych przez prawo kanoniczne, które jest zadaniem sądownictwa kościelnego, jest możliwe tylko wtedy, gdy wspomnianemu wykrywaniu przez sędziego prawdy ukrytej w określonym przypadku towarzyszy nieustanny wysiłek zgłębiania prawdy o człowieku, małżeństwie i Kościele oraz ciągłe doskonalenie własnych umiejętności w zakresie procedury kanonicznej i zasad administrowania sprawiedliwości.

Zapewne świadomość wspomnianych zależności pomiędzy prawem a sprawiedliwością, między podnoszeniem kwalifikacji merytorycznych sędziego a sprawiedliwym procesem, który jest jednym z praw wiernych (por. kan. 221 KPK) stanowiła impuls do przygotowania i opublikowania przez dwie powszechnie znane, rzymskie uczelnie papieskie, mianowicie: Uniwersytet Gregoriański i Uniwersytet Świętego Krzyża, księgi pamiątkowej, dedykowanej Dziekanowi Apostolskiego Trybunału Roty Rzymskiej, Ks. Bp. Antoniemu Stankiewiczowi, nieustrudzonemu orędownikowi i gorliwemu stróżowi sprawiedliwości kanonicznej.

Wspomnianą pracę, zatytułowaną: „Iustitia et iudicium”. Studi di diritto matrimoniale e processuale canonico in onore di Antoni Stankiewicz, a cura di J. Kowal e J. Llobell, wydano w ramach znanej i cenionej serii wydawniczej „Studi Giuridici” (tom LXXXIX). Dzieło zbiorowe, które już na pierwszy rzut oka przykuwa uwagę czytelnika

ka swoimi imponującymi rozmiarami (4 opasłe tomy, liczące aż 2434 strony, bardzo starannie wydane), zostało opublikowane z okazji 75. rocznicy urodzin ks. bp. A. Stankiewicza. Praca nie tylko pozwala poznać bliżej osobę dostojnego Jubilata, jego znaczny dorobek naukowy i pełne oddania zaangażowanie w służbie Stolicy Apostolskiej; dzieło to zawiera przebogaty zbiór studiów o charakterze naukowym, poświęconych wybranym kwestiom z zakresu kanonicznego prawa małżeńskiego i prawa procesowego, przygotowanych aż przez 107 autorów reprezentujących różne ośrodki naukowe i instytucje z całego świata.

Pracę tworzą kolejno: strona tytułowa, spis treści, list Sekretarza Stanu do bp. A. Stankiewicza, dwie fotografie Jubilata: ze służą Bożym Janem Pawłem II i z Benedyktem XVI; list Ojca Świętego Benedykta XVI do bp. A. Stankiewicza z okazji 50-lecia święceń kapłańskich, wprowadzenie (s. 21-24), nota biograficzna bp. A. Stankiewicza, wykaz jego publikacji o charakterze naukowym, zestawienie wyroków i dekretów wydanych coram Stankiewicz, alfabetyczny spis autorów opracowań naukowych, którzy zechcieli wziąć udział w przygotowaniu publikacji i przekazali swoje teksty do druku, wykaz listów gratulacyjnych, siedem jednostek konstrukcyjnych zawierających opracowania zagadnień z zakresu prawa małżeńskiego (s. 81-1236), siedem tytułów poświęconych studiom z prawa procesowego (s. 1243-2405), indeks systematyczny wraz z sumarycznym zarysem treści poszczególnych artykułów (s. 2407-2434). Wszystkie teksty o charakterze naukowym, opublikowane w jednym z tzw. języków konferencyjnych, zawierają też zwięzłe streszczenia w języku angielskim lub włoskim.

Opracowania naukowe zawarte w dwóch pierwszych tomach dotyczą różnego rodzaju kwestii z zakresu prawa małżeńskiego. Systematyzacji materiału dokonano według kryterium przedmiotowego, stosownie do podziału przyjętego w KPK z 1983 r. W tytule I, który określono: „Zasadnicza struktura małżeństwa kanonicznego” (s. 81-302), podjęto kolejno następujące kwestie szczegółowe: podstawy teologiczne kan. 1055 KPK; małżeństwo chrześcijańskie – pomiędzy „contractus” a „foedus”; swobodny wybór miłości małżeńskiej i stanu życia; „bonum coniugum” – od „mutuum adiutorium” do „consortium totius vitae”; „bonum coniugum” a nieważność małżeństwa; prokreacja i seksualność w małżeństwie kanonicznym; „procreatio, impotentia generandi et coeundi” – problemy i perspektywy; „zmierzch” impotencji; dopełnienie małżeństwa „humano modo”; konsens małżeński a miłość małżeńska w orzeczeniach rotalnych.

Drugi tytuł tej części poświęcono prawu do zawarcia małżeństwa, przygotowaniu do życia w małżeństwie oraz innym kwestiom szczególnym (s. 303-410). Pięciu autorów podjęło następujące zagadnienia: prawo do małżeństwa i jego ochrona w porządku kanonicznym; domniemania ustawowe w zakresie prawa małżeńskiego materialnego w KPK z 1983 r.; małżeństwo chrześcijańskie wobec nowej kultury prawnej; spotkania w ramach przygotowania do życia w małżeństwie: znaczenie, trudności i próby ich przezwyciężenia; dawne systematyzacje przepisów prawa małżeńskiego.

Szczególnie rozbudowany jest tytuł III tej części pracy, traktujący nt. wad prawnych zgody małżeńskiej (s. 411-854). Całość materiału podzielono na cztery mniejsze jednostki konstrukcyjne poświęcone kolejno: wadom konsensu małżeńskiego w ogólności, niezdolności natury psychicznej, błędowi i symulacji małżeństwa. Autorzy opracowań o wadach zgody małżeńskiej *in genere* podejmują takie kwestie, jak: zasada autonomii i współzależność między *facti species* w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułu wady zgody małżeńskiej w prawie kanonicznym; wkład medycyny, psychiatrii i psychologii do kanonicznego prawa małżeńskiego; nierozwiązane problemy w podstawowych relacjach podmiotowych: nieszczęśliwy wybór partnera a niezdolność do zawarcia małżeństwa. Podtytuł drugi, dotyczący niezdolności natury psychicznej do zawarcia małżeństwa, zawiera opracowania następujących zagadnień: wpływ psychozy maniako-depresyjnej na poważny brak rozeznania oceniającego, o którym w kan. 1095 nr 2 KPK; udział A. Stankiewicza w ustaleniu wpływu niedojrzałości na nieważność małżeństwa kanonicznego; niezdolność psychiczna do zawarcia małżeństwa, uwagi wokół przemówienia Benedykta XVI do Roty Rzymskiej z 29 I 2009 r.; magisterium papieskie nt. psychicznej niezdolności do podjęcia istotnych obowiązków małżeńskich w wyrokach *coram* Stankiewicz; wpływ transseksualizmu na małżeństwo kanoniczne; uzależnienie od Internetu – relewancja w sprawach o nieważność małżeństwa. W podtytule III, traktującym nt. błędu, zamieszczono cztery teksty poświęcone kolejno: porównaniu trzech wersji C.29 z Dekretu Gracjana nt. wpływu błędu na konsens małżeński; pojęciu retroaktywności w kan. 1098 KPK według A. Stankiewicza; zwykłemu błędowi dotyczącemu istotnego przymiotu małżeństwa w kodyfikacji z 1917 r. oraz błędowi prawnemu w rozumieniu A. Stankiewicza. W podtytule IV, w którym jest mowa o symulacji i wykluczeniach, podniesiono następujące kwestie szczególne: ewolucja figury praw-

nej symulacji konsensu małżeńskiego; wymóg pozytywnego aktu woli w procesie kodyfikacji z 1917 r.; formułowanie się idei pozytywnego aktu woli przeciwnego istocie małżeństwa w KPK z 1983 r.; pośredni pozytywny akt woli; podstawy działania unieważniającego wykluczenia potomstwa w małżeństwie; presumpcje sędziego w sprawach o nieważność małżeństwa z tytułu wykluczenia nierozzerwalności; wykluczenie godności sakramentalnej małżeństwa w jurejurisprudencji coram Stankiewicz.

Tytuł IV pierwszej części pracy poświęcono formie kanonicznej zawarcia małżeństwa oraz obowiązkowi zachowania formy cywilnej (s. 855-1080). Poszczególni autorzy zajmują się tutaj następującymi zagadnieniami: zachowanie formy kanonicznej a ważność małżeństwa – przyszłość kan. 1108 KPK; wyjątki od formy kanonicznej a ważność małżeństwa; forma zawarcia małżeństwa kanonicznego – problemy międzykościelne; brak regulacji dotyczącej ministra celebracji małżeństwa w KPK i KKKW; uzupełnienie uprawnienia do asystowania przy zawarciu małżeństwa kanonicznego na mocy kan. 144 KPK; uzupełnienie wspomnianego uprawnienia w jurejurisprudencji coram Stankiewicz; zniesienie zakazów zawarcia małżeństwa kościelnego przed ślubem cywilnym w Niemczech; kościelne prawo małżeńskie w austriackim porządku prawnym od czasu oświecenia aż do dnia dzisiejszego; implikacje cywilne małżeństwa zawartego w formie kanonicznej i wyroku sądu kościelnego w sprawach małżeńskich w postkomunistycznych krajach Europy, zwłaszcza w tych, które zawarły konkordat ze Stolicą Apostolską; kanoniczne i cywilne konsekwencje zawarcia małżeństwa konkordatowego w Polsce.

W następnym tytule, poświęconym małżeństwom mieszanym, zamieszczono jedynie dwa teksty, mianowicie o małżeństwach różnicowanych wyznaniowo i dialogu międzyreligijnym oraz nt. budzących wątpliwości fenotypów w przypadku małżeństwa między stroną katolicką i prawosławną, zawieranego wobec księdza obrządku chaldejskiego (s. 1081-1126).

Trzy kolejne opracowania, stosujące się do rozwiązania węzła małżeńskiego i separacji małżonków, poświęcono: rozwiązaniu małżeństwa na korzyść wiary; separacji jako prawu i obowiązkowi w świetle prawa naturalnego i prawa kanonicznego; wychowaniu religijnemu potomstwa i separacji małżonków, poczynając od prawa dekretalowego aż do KPK z 1983 r. (s. 1127-1191).

W ostatnim, siódmym tytule tej części dzieła, określonym mianem „konwalidacji małżeństwa”, znalazły się dwa studia poświęcone kolejno: nieważnej konwalidacji małżeństwa zawartego jedynie w formie cywilnej przez stronę katolicką zobowiązaną do zachowania formy kanonicznej oraz późniejszemu ważnemu zawarciu cywilnego węzła małżeńskiego w świetle porad Sygnatury Apostolskiej (s. 1193-1236).

Nie mniej bogato przedstawia się druga część pracy, poświęcona zagadnieniom z zakresu kanonicznego prawa procesowego. Całość materiału badawczego zawarto w dwóch kolejnych tomach, w ramach następujących siedmiu tytułów: obrona praw i proces kanoniczny, historia procesu kanonicznego, proces o nieważność małżeństwa, inne procedury małżeńskie, proces i procedury karne, postępowanie i proces sporny administracyjny, inne procedury.

W tytule I, poświęconym obronie praw i kanonicznemu procesowi w ogólności, zawarto następujące teksty o charakterze naukowym: forum wewnętrzne – natura i ustrój prawny; zasada „dobra wspólnego Kościoła” jako kryterium ustroju Kościoła i korzystania z praw wierznych w KPK z 1983 r.; proces kanoniczny a zasada „prawa do sprawiedliwego procesu”; sędzia jako sprawca sprawiedliwości; klauzula: „wobec zasiadającego trybunału” – pozycja sędziego w procesie; przemówienia Benedykta XVI do Roty Rzymskiej; znaczenie kanoniczne jurysprudencji, w tym jurysprudencji rotalnej; uchwały Kolegium Rotalnego w przedmiocie procedury procesowej; dekrety Dziekana Roty Rzymskiej z lat 1994-2007 (s. 1247-1445).

W tytule II drugiej części pracy, odnoszącym się do procesu kanonicznego w aspekcie historycznym, autorzy poświęcają swoją uwagę następującym dwom kwestiom: proces kanonizacyjny św. Elżbiety Węgierskiej – przypadek szczególny w kontekście ogólnego rozwoju procedury; oznaki wpływu prawa bizantyjskiego, zwłaszcza zbioru „Basilicorum libri LX”, na współczesne kanoniczne prawo procesowe wschodnie (s. 1447-1484).

Tytuł III drugiej części pracy, w którym podniesiono różnorakie kwestie z zakresu kanonicznego procesu o nieważność małżeństwa, zdecydowanie przerasta pod względem objętości wszystkie inne jednostki konstrukcyjne recenzowanego dzieła. Całość materiału poświęconego wspomnianemu procesowi szczególnemu podzielono na dwa podtytuły; w pierwszym zajęto się „fazą statyczną” tego postępowania (s. 1485-1724), w drugim natomiast – jego „fazą dynamiczną” (s. 1725-2063). Czytelnik może tu zgłębić kolejno następujące za-

gadnienia: ochrona małżeństwa w kanonicznym prawie procesowym; porównanie normatywnych modeli małżeństwa: kanonicznego i cywilnego w aspekcie ich nieważności; miejsce Instrukcji procesowej „Dignitas connubii” w systemie źródeł kanonicznego porządku prawnego; ograniczenia procesowe i ekumenizm w art. 3 § 2 Instrukcji „Dignitas connubii”; wkład posługi trybunałów kościelnych na rzecz rodziny w świetle przemówień papieża do Roty Rzymskiej; kompetencja kanoniczna trybunału kościelnego katolickiego w zakresie rozpatrywania spraw małżeńskich wiernych prawosławnych; jurysdykcja kościelna a ważność małżeństwa niekatolików; od „trybunału ościenego” do „trybunału pomocniczego” – propozycja lepszej systematyzacji koncepcyjnej pojęcia; obrońca węzła małżeńskiego według instrukcji „Dignitas connubii” a praktyka trybunałów międzydiecezjalnych w przypadku niedostatku kanonistów; kurator procesowy w jurysprudencji Roty Rzymskiej (1908-2008); deontologia sądowa w świetle instrukcji „Dignitas connubii”; przedłużanie szkodliwych sporów: standardy etyczne dla adwokatów i pełnomocników; jurysprudencja rotalna w przedmiocie przyjęcia/odrzućcia skargi powodowej w sprawach o orzeczenie nieważności małżeństwa; tytuł prawny w sprawie o nieważność małżeństwa: aspekty normatywne i doktrynalne; postępowanie w sprawach o stwierdzenie nieważności małżeństwa w pierwszej instancji: w poszukiwaniu prawdy i sprawiedliwości (kwestie wybrane); prawda obiektywna w sprawie o orzeczenie nieważności małżeństwa z powodu wady zgody małżeńskiej; oświadczenia stron i ich znaczenie dowodowe w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa; niewiarygodność procesowa stron; dowód z dokumentów; kryteria sędziowskie w zakresie przyjmowania psychiatrycznych/psychologicznych opinii biegłych w procesie o nieważność małżeństwa z tytułu wady zgody małżeńskiej; motywacja dekretów sądowych – zasady, które wskazują na konieczność umotywowania dekretów; zakaz zawarcia nowego małżeństwa; prawo do zawarcia małżeństwa a sądowa klauzula zawarcia nowego związku małżeńskiego; zgodność wyroków: kwestie natury praktycznej w aplikacji art. 291 „Dignitas connubii”; sprzeczność pomiędzy dekretem potwierdzającym nieważność małżeństwa wydanym w ramach apelacji a *causae iurium* związaną z czysto cywilnymi skutkami małżeństwa; rekurs nadzwyczajny o dopuszczenie nowego wniesienia sprawy a szacunek dla prawdy procesowej; rekurs do Sygnatury Apostolskiej przeciw odmowie ponownego rozpatrzenia sprawy przez Apostolski Trybunał Roty Rzymskiej;

wykonanie „post mortem coniugis” wyroku kościelnego stwierdzającego nieważność małżeństwa.

Tytuł IV drugiej części pracy, traktujący nt. innych specjalnych procesów małżeńskich, zawiera jedynie dwa artykuły (s. 2065-2106). Autorzy wspomnianych tekstów podejmują następujące kwestie: nieważność małżeństwa a dyspensa „super rato”, postępowania o separację małżonków.

O wiele bardziej obszerny jest tytuł piąty, poświęcony procesowi i procedurom karnym (s. 2107-2233). Autorzy kolejnych artykułów podejmują tu następujące kwestie szczególne: dochodzenie wstępne w świetle KPK; osobliwość indagacji wstępnej w kanonicznym procesie karnym; granice i dostateczny stopień gwarancji ochrony osoby indagowanej w realizacji dochodzenia wstępnego, o jakim jest mowa w kan. 721 KPK; wybrane pytania z zakresu dyscypliny kodeksowej dotyczące przedawnienia czynu o charakterze przestępczym; wymierzenie kary, w szczególności w odniesieniu do kanonicznego procesu karnego; rola wyższego przełożonego w procesie usunięcia zakonnika z instytutu zakonnego

W tytule VI, dotyczącym postępowania i procesu spornego administracyjnego (s. 2235-2321), podjęto następujące cztery zagadnienia szczególne: od rekursu hierarchicznego do alternatywnego rozwiązywania konfliktów – błogosławieństwo czy przekleństwo; zasada formalności odpowiedniej w procesie tworzenia aktów administracyjnych w świetle prawa kanonicznego; kompetencja Sygnatury Apostolskiej według „Lex propria”; podmioty kanonicznego procesu administracyjnego.

Ostatni tytuł drugiej części pracy, poświęcony innym procedurom (s. 2323-2434), zawiera studia podejmujące następujące kwestie: komisja historyczna w sprawach kanonizacyjnych; zakończenie sporu w drodze ugody; rozstrzygnięcia sporu przed Urzędem Pracy Stolicy Apostolskiej; prehistoria Trybunału Stanu Państwa Watykańskiego.

Już sama wykazana tutaj mnogość zagadnień z zakresu kanonistyki, jakie podjęli w swych artykułach autorzy, którzy zechcieli wziąć udział w upamiętnieniu jubileuszu Ks. Bp. A. Stankiewicza, pozwala stwierdzić nieocenione bogactwo prezentowanych treści, bardzo szeroki zakres przedmiotowy dzieła, wreszcie – jego istotny wkład w zrozumienie wybranych przepisów kanonicznego prawa małżeńskiego i procesowego. Wielość tematów podjętych przez twórców publikacji pozwala sądzić, że czytelnik – także ten, który nie zna bliżej prawa ka-

nonicznego – znajdzie tutaj interesujące go opracowania. Wspomniana wielowątkowość badań sprawia też jednak, że czytelnik całości może odnieść wrażenie, iż w tej różnorodności myśli, niekiedy tylko sygnalizującej konkretny problem, pominięto dogłębną i kompleksową analizę poszczególnych kwestii.

Oczywiście, przywołana tu mnogość autorów artykułów karze z tym większym podziwem spojrzeć na wielki wysiłek, jaki w przygotowaniu publikacji do druku włożyli redaktorzy pracy. Ich starania sprawiły, że to zbiorowe dzieło prezentuje się bardzo okazale i estetycznie; jego dokumentacja jest bardzo staranna i jednolita, styl pracy – jasny i interesujący. Struktura dzieła jawi się jako celowa i prawidłowa; można tu jedynie mieć drobne zastrzeżenia co do zachowania proporcji między poszczególnymi jednostkami pracy.

Zagadnienia podjęte w prezentowanym dziele, tak te dotyczące małżeństwa jak wymierzania sprawiedliwości, posiadają istotny walor poznawczy. Rzetelnie zgłębione przez kanonistów, inne osoby partycypujące w administracji sprawiedliwości kanonicznej, studentów prawa kanonicznego i samych małżonków dochodzących swoich praw na forum Kościoła mogą przysłużyć się w istotnej mierze dobru Kościoła i poszczególnych wiernych chrześcijan oraz wnieść ważny wkład w krzewienie w ściśle określonych ramach etyczno-prawnych dzieła sprawiedliwości.

Ks. Jan Krajczyński